

S m a a s t y k k e r.

IX.

Til Viborg Stifts Reformationshistorie.

Af Adjunkt Dr. A. Heise.

I Ny kirkehist. Samlingers 5te Bind har jeg allerede for en Del Aar siden meddelt nogle Oplysninger om Tilstanden i Viborg Stift paa Reformationstiden, bl. a. ogsaa om den Strid, som Biskop Jørgen Fris havde med Kongen og dennes betroede Mænd (Jens Hvas, Rentemesteren Mester Kr. Hvid m. fl.) om de Skatter (»Hjælp«), som vare paalagte Gejstligheden ved forskellige Lejligheder, men som man kun ved de yderste Tvangsforholdsregler kunde faa Biskoppen til at aflægge ordentligt Regnskab for, ligesom han stod tilbage med en Del af Pengene (S. 535 ff.). Desværre kjendte jeg den Gang ikke flere af denne Sags Akter, deriblandt de af Jørgen Fris selv indleverede Regnskaber, som findes i Geh. Ark. (Dske Saml. 76, 20). I det hele taget staar Jørgen Fris ikke i noget heldigt Lys i denne Sag; men paa den anden Side maa man indrømme, at hans Stilling har været overordentlig vanskelig, og at det ikke er noget Under, at han hadede Frederik I grundig. Kongen anvendte yderlige Midler mod ham for at faa Regnskaberne og Pengene; men naar Jørgen Fris skulde opkræve Pengene, nægtede adskillige Præster at

betale, fordi de havde — kgl. Beskjærmelsesbreve! I ovenanførte Afhandling har jeg søgt at paavise, hvorledes adskillige Præster i Viborg Stift tidlig vare gaaede over til Reformationen eller havde giftet sig; at dette ikke har været ualmindeligt, vise Regnskaberne, idet adskillige Præster havde kgl. Beskjærmelsesbreve, disse Breve, der hos Katholikerne fremkaldte saa stor Vrede, efter at det første af dem var givet Hans Tausen i Oktober 1526. Vel havde Kongen under Herredagsforhandlingerne i Odense (August 1527) udtalt, at han ikke vilde udstede nye Breve af den Art; men da dette ikke gjentages i Kongens sidste Svar, hvor han ligeoverfor Prælaternes gjentagne Fordring om, at de alt givne Beskjærmelsesbreve skulde tages tilbage, atter afslaar dette uden at gjentage sit Løfte om, ikke at udstede flere nye, har han formodentlig ikke anset sig for bunden ved denne lejlighedsvis givne Udtalelse¹⁾. I hvert Fald udstedes ogsaa senere lignende Beskjærmelsesbreve²⁾, eller ogsaa gjøres det, hvor Kronen har Patronatsret, i Kaldsbrevene til Pligt for Præsten at lære og prædike »det hellige Evangelium«³⁾.

Til bedre Oplysning om denne Sag hidsættes de Notitser fra Regnskaberne, som have mere almindelig Interesse. Det første Regnskab er indleveret til Kongen paa Gottorp Septbr. 1528 (jvfr. Ny kirkehist. Saml. V, 535 med Noten) og har følgende Paategning:

Hr. Jørgen Friisszes til Viborig regenskap, quitancer oc registre, recepte Gottorp mdxxvij feria 6ta post Michaelis.

Bl. a. findes heri følgende (fra anno domini 1524, da hver Kirke gav 15 Mark):

¹⁾ Paludan-Müller, Herredagene i Odense 1526 og 1527, S. 65, 70—71, 73, 89.

²⁾ Se f. Ex. Fred. Is danske Registranter, Kbhvn. 1878, S. 237 (1527). Dog ere disse Breve aabenbart i Reglen ikke indførte i Registranterne.

³⁾ f. Ex. smstds. S. 207 (1529), vistnok det første af den Slags Breve; senere blive de almindeligere.

Wiborg kircker. vj kircker lod bispen regne —
lxxxx mrc.

Restant: Sancti Laurencii kirke,
Sancti Trinitatis, Drottenn,
Sancti Michaelis ¹⁾).

Senere:

Anno domini mdxxvj, ther huer kircke oc prest til
hobe vdi Wiborg stigt gaff xv mrc.

Restantes: alle the kircker vdi Wiborg by, som bispenn
kunde inthet fannge aff.

Det senere Regnskab er affattet Marts 1529 (Ny
kirkehist. Saml. V, 537 ff.) og er mere oplysende:

mdxxiiij restantes y Omersyssel, wditi Viborigh
Sancti Magni kirki xx mrc.
Sancti Petri — x mrc.
Sancti Martini — x mrc.
Sancti Trinitatis — x mrc.

Rolldt kirki — x mrc., og ere the alle kronens tienere
oc wille incthet tiende.

Sønderholm kirki — xvj mrc.; then haffve the ius pa-
tronatus till till Restrop, oc wille kirkiwerger
inthet suare biscoppen.

Slet herret, Wilstet kirki — xvj mrc. . . . oc ville thii
icky sware biscoppen, quare est ecclesia regis.

¹⁾ Sammenlignes denne Opgivelse med Dsk. Mag. 4. R. II, 46, ses, at de 6 Kirker, som Bispen lod regne (og hvorpaa han havde Kongens Brev, se nedenfor) vare: Sti Magni, Sti Matthie, Sti Nicholai, Sti Martini, Sti Petri, Sti Johannis. De tre her nævnte Kirker: Sti Laurentii, Sti Trinitatis og Sti Michaelis, nævnes ogsaa i Dsk. Mag. anf. St., men med Tilføjelse ved hver: Non est computata. Jfr. Opgivelsen nedenfor ved 1529. Af Byens 12 Sognekirker (jfr. Dipl. Vib., Indl. S. XXIII) savnes saaledes her: Sti Botulff, Sti Willehadi, St. Ibs og maaske St. Stephans. Saaledes vilde der blive 13; men muligvis bestod en af dem ikke længere (f. Ex. Botulff, se anf. Skr. S. LX), eller ogsaa regnes St. Laurentii Kirke, der laa udenfor Byen, ikke med til de 12 Sognekirker.

Restantes aff then siste skat, ther prest oc kirky gaff xv mrc. mdxxvj.

Wiborigh bye oppebar Jens Hwas.

Her Jesper aff Asmild — viij mrc.

Mester Tames canik y Aarss — xv mrc. aff Tiele, Vingi oc Føvlom, oc hand beklager segh, at her Mogens Lauritzen¹⁾ haffuer tagett hannem them fraa oc vill ther fore inthet giffue.

(Aars Herred). Her Niels i Wlstrup xv mrc., hand haffuer beskiermels breff.

(Slet Herred). Her cantor²⁾ — xij mrc. — her Søffren i Nesborig xv mrc., oc haffue bode thisse beskiermelss breffue, oc wille ther fore inthet suare biscoppen.

(Gislum H.). Her Jep i Durup x mrc.; han haffuer beskiermelss breff.

(Hornum H.). Her Hans i Sønderholm xij mrc., hand er gifft oc haffuer beskiermelss breff.

(Sallings Nørre H.). Her cantor³⁾ xv mrc., hand haffver beskiermelss breff oc haffuer thet beste prebende i stigthet er.

Her Peder Tomssen⁴⁾ xv mrc., oc haffver beskiermelss breff.

Item l mrc. aff thee kirker vdi Wiborigh, som bispen oc haffde k. m. breff paa, oc the nw i tisze dage same kirker affbrodt⁵⁾.

¹⁾ Løvenbalk, til Tjele.

²⁾ o: Mester Niels Friis, Kantor ved Domkirken, Biskop Jørgen Frises Halvbroder, luthersk sindet, havde Sebber Kloster i Slet H. i Forlening; jfr. Ny kirkehist. Saml. V, 565 ff.; Diplomatarium Vib., Indl. S. LVII.

³⁾ Ovennævnte M. Niels Fris, til hvis Prælatur bl. a. en Del af Øen Fur ved Salling hørte.

⁴⁾ i Torum, senere ev. Superintendent i Vendsyssel Stift; se Ny kirkehist. Saml. V, 558.

⁵⁾ Kongebrevet, hvorved det tillodes Borgerne at nedrive de 12 Sognekirker, er af 23de Febr. 1529 (Dipl. Vib. Nr. 226; jfr. Ny kirkehist. Saml. V, 534 ff.). — Mærkelig er den Oplysning, at Bi-